

ՆԱՐ-ԴՈՍ ԵՒ ԱՆՐԻ ԹՐՈՒԱՅԱ. ԿԵՐՊԱՐՆԵՐԻ ՏԻՊԱԲԱՆԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՐՈՒԹԵԱՆ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ

ՍՈՒՐԷՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

բ. գ. դ., Պրոֆեսոր
Խ. Արովեանի ան. ՀՊՄՀ
Վ. Պարտիզոնու ան. Հայ նոր և նորագոյն գրականութեան
և նրա դասաւանդման մեթոդիկայի ամբիոնի վարիչ
«Սփիւոք» Գիտաուսումնական Կենտրոնի տնօրէն

Բանալի բառեր – Նար-Դոս, Անրի Թրուայա, ֆրանսագիր գրող, վիպասան, «Մարդը», «Մահը», նարուրալիզմ, գրական առընչութիւններ, հայեցողական փիլիսոփայութիւն:

Mots-clés: *Henri Troyat, écrivains francophone, romancier, “L’araignée”, Nar-Dos, “La Mort”, naturalisme, relations littéraires, philosophie contemplative.*

20-րդ դարը, առաւելապէս 21-րդը, սրուած հետաքրքրութիւն են ցուցաբերում մարդո՛ւ փակուղի տանող ճանապարհին, այսինքն՝ մահուան ինքնական ընտրութեան եղանակին: Այս առումով լաւագոյն օրինակներից մէկը տալիս է Նար-Դոսի (1867-1933) գրականութիւնը, որի վիպական փորձում տիրապետում է ընտանեկան պատումի մոդէլը, այստեղից էլ՝ տիպերի ներքին հոգեբանական քննութեան եղանակը, ընտանեկան ասանդոյթի պաշտպանութեան յամատ ջիղը, որով գրողը հակադրում էր նախընթաց դարավերջի իրապաշտական և վիպային շարժումներին: Նար-Դոսի ստեղծած կերպարների մէջ առ այսօր ամէնից կենսունակներից է, ատելին՝ ամէնից յիշարժան տիպաբանական խառնուածքը, «Մահը» վէպի (1912) հերոս Լեոն Շահեանը, թէեւ ճանաչուած իբրև ներփակ, մտահայեցող անհատականութիւն,

որին միջավայրը մերժում է, իրականում դիտում «անշահ», «ան-
պէտ» մի տիպար, մեր մէջ տարածուած մի բնութագրում, որին
շարունակում է մնալ կտոցած գրական վերլուծական փորձառու-
թիւնը: Լեւոն Շահեանը, յիրաւի, դարի դարպասներից ներս
մտած կերպար է ու այսօր էլ ականայ առաջնորդում է ուրիշ շա-
տերի:

Հեղինակը, ընտրելով ընտանեկան վէպի ասանդական շրջա-
նակը, իր հերոսին տանում է դէպի միջավայրի մէջ սիրելի, կեան-
քով լեցուն անձերից անընդմէջ հեռացումի բարդոյթներ, որը
ձանձրախտի ու դրա դէմ պայքարի անկարողութեան հետեւանք
է: Գոնէ այդպէս է ներկայանում Շահեանը իր հետ առընչուող
միւս հերոս-հերոսուհիների յարաբերութեան սահմաններում:

Վէպի քննութիւնը մեզ տանում է նոյնօրինակ հետաքրքրու-
թիւններով առանձնացող մէկ այլ գրողի՝ 20-րդ դարի ֆրանսիա-
կան արձակի մէջ բացառիկ նուաճումներ արձանագրած, 1959-ից
Ֆրանսիական Ակադեմիայի անդամ, առաջինը օտարագիր
«անմահների» մէջ, ազգութեամբ՝ «ռուսախառն հայ» Անրի
Թրուայայի (Henri Troyat, նոյն ինքը՝ Լեւ Տարասով-Լեւոն Թորո-
սեան, 1911-2007) հարուստ ստեղծագործութեանը, որի անունը
հայկական գրական միջավայրում այսօր էլ դժուարութեամբ են
տալիս, չասելու համար՝ մի տեսակ յամառ դժկամութեամբ, քա-
նի որ միանշանակ չի ընկալում¹:

¹ Հայերիս՝ դեռ ֆրանսահայ քնարաշունչ արձակագիր Վազգէն Շուշանեանից
(Օսնիկ, 1903-1941) եկող «սրբազան դժգոհութեան» այս օրինակը ականայ
յիշեցնում է անգլիագիր Մայքլ Աւագ Առլէնի՝ երբեմնի Տիգրան Գոյումճեանի
(1895-1956) հայաշունչ նոյնքան «թոյլ հնչողութեան» պարագան: Այս հան-
գամանքները շարունակում են խորացնել աշխարհահռչակ երկու գրողների
նկատմամբ «վիրաւորում» հայերիս խէթ հայեացքը, որը պատասխան ար-
ձագանգ է օտար միջավայրերում նրանց՝ իրենց ազգային ակունքի հանդէպ
միտումնաւոր անտարբերութեան, ինչու չէ՝ նրանց իսկ դրսևտրած արհա-
մարհանքի դիմաց: Հայկական ինքնութեան սրուած անմիջական
վարքագիծն է սա գրականութեան դաշտից ներս, ինչից տուժել են, մեր
կարծիքով, ոչ այնքան հայ արմատով գրողները, որոնց ետեւից փառքը

Անկեղծ լինելու համար շեշտենք, որ «լաւ վիճակում չէ» նաև Նար-Դոսը, որի ստեղծագործական ճանաչողական տարերքը այս վերջին տասնամեակին կտրուկ մերժեցին հանրակրթական հումանիտար հոսքերում՝ դուրս նետելով ծրագրային հեղինակների շարքերից: Ունենք համահայկական մշակութային արժանապատուութեան «վերադարձի» պահանջ-հրամայական, որի առաջնահերթութիւնը երկու գրողների միասնական բացառիկ աղերսի այս ուշագրաւ հարցադրումն է:

Նար-Դոսի ընկալումների դաշտում խորն է Ա. Թրուայայի հետ կերպարների ձգողականութիւնը, որի վէպերի հերոսների զգալի մասը ապրում է կեանքը բարեփոխելու ազնիւ ձգտումով:

Մարդկանց փիլիսոփայական ընկալումը, ապրուած, բայց «այնկողմնային» կեանքը ընտանեկան սարդոստայնի մէջ,

հեղինակն պանում է նաև այսօր, այլ առաջին հերթին մենք՝ «հայկական հիացիկ միջավայրի» ներքին պատուհաններից այս կողմ գտնուողներս: Իրականում գրական հասունացման բարձր ճանապարհին Լեւոն-Անրին իրեն զգում էր աւելի իբրև ֆրանսիացի: Եւ դա բնական էր. իւրացնում էր ամենայն եւրոպականը՝ քաղաքակրթութիւնը, մշակոյթը, լեզուն, պատմութիւնը: Խմորում էր խոշորագոյն արուեստագէտը, նաև՝ պատմաբանը, որը վերհանում էր առաջին հերթին ռուսական քաղաքական, գրամշակութային կենսագրական պատմութիւնները: Նրան իրական հոշակ բերեցին Իւան Ահեղի (1530-1584), Ալեքսանդր Առաջինի (1777-1815), Պետրոս Մեծի (1672-1725), Եկատերինա թագուհու (1684-1727), Գրիգորի Ռասպուտինի (1864-1916), Լևոն Տոլստոյի (1828-1910), Անտոն Չեխովի (1860-1904), Ֆեոդոր Դոստոևսկու (1821-1881), Իւան Տուրգենևի (1818-1883) եւ շատ ուրիշների մասին երկերը:

Չի կարելի ասել, թէ նա պարզապէս հեռացել էր հայկական արմատներից: Չէր զգում դրանք. գուցէ խոր ծալքերում էին, եւ արթութեան խնդիր պարզապէս չուներ: Դա արդէն ազգային վերաբերմունքի համընդհանուր հետեւանք էր. եթէ հայութիւնը չի ժայթքում օտարագրի գրուածքներից, պիտակները չեն ուշանում: Ամերիկայում ապրող հայ արձակագիր Մարգիս Վահագնը (ծն. 1927), օրինակ, նկատում է նման ծայրայեղ մօտեցում ֆրանսահայ արձակագիր Շահան Շահնուրի առումով (ֆրանսիական գրական մտքին քաջածանօթ Արմէն Լիւբէնի (1903-1974) մասին է խօսքը), բայց նոյն պահին իսկ առիթը բաց չի թողնում «հայեղելու» Ա. Թրուայային՝ անուանելով «հայութեան հետ ոչինչով առնչուող միջակութիւն» (Վահագն Ա., Գրական համաստեղութիւն, Լոս Անճելըս, 2008, էջ 34):

ներքնապէս ազատագրման առեղծուածային փորձը, որքան էլ օտարոտի էին թուում ժամանակակիցներին, հեղինակը հիւսում էր պարզ ոճային հոգեբանական պատումի խորքերում: Նրա ինքնասիրահարուած հերոսները չէին ճանաչում յաճախ իրենց շրջապատը, հարազատներին, ոչ քիչ դէպքերում՝ իրենք իրենց, եւ այսպէս մինչեւ իրենց մահը: Դիպուկ է նկատում այս առումով վիպասանի բարոյական քննական ենթահողը եւ ոճաւորման գեղարուեստական եղանակը արեւմտահայ յայտնի բանաստեղծ եւ թարգմանիչ Արրահամ Ալիքեանը (1928-2013)² յենուելով զուտ ֆրանսիական գեղարուեստական մտածողութեան ընկալման իր հսկայական փորձի վրայ. «Հեղինակի «տոլստոյական» (տիպաբանական նոյն զուգահեռով ներառենք՝ «ուրեմն նաեւ՝ բալզակեան» – Ս. Դ.) ոճը, որի մէջ բնական հոսքով ներծծուած են արդիական վէպի բոլոր առողջ տարրերը, մեղմ է ու անխնայ՝ տիպարներ բնութագրելու ժամանակ, թափանցիկ է ու թելադրիչ՝ հոգեբանութիւններ վեր հանելու ընթացքում եւ զուսպ ու այլաբանական՝ բնութեան տեսարանների առջեւ»²:

Ոճական համընդհանուր կառոյցի ընտրութեան այս եղանակը վերաբերում էր նրա բովանդակ վիպագրութեանը:

Ա. Թրուայայից հայերէն լոյս տեսած մէկ-երկու հազուադէպ թարգմանութիւններից, անշուշտ, յիշատակութեան արժանի է անցեալ դարի 30-ականների վերջում գրուած հանրայայտ «Սարդը» (“L’Araignée”) վէպի եւ վիպակի սահմանին գտնուող ստեղծագործութիւնը (Երեւան, 2009, արեւելահայերէնի թարգմանիչ՝ Պարգեւ Շահբազեան, 1920-2019):

Մեր զուգահեռների մէջ կենտրոնականը Ա. Թրուայայի վէպի գլխատր հերոս Ժերար Ֆոնսէկի ճանաչումն է եւ Նար-Դոսի հերոսի հետ հոգեբանական «մանր» թուացող խաղարկումներից բխող ինքնաճանաչման, բացայայտման կառոյցը: Կարծում ենք,

² Ալիքեան Ա., Հանդիպակաց ավեր / յօդուածներ, էսսէներ, հարցազրոյցներ, Եր., Փրինթինգօ, 2009, էջ 121:

Ա. Թրուայան պիտի որ ծանօթ լինէր Նար-Դոսի՝ 1931-ին Մոսկուայում ոուսերէնով լոյս տեսած վէպին: «Սարդ»ի որոշ դրուագներում կարծես ֆրանսագիր հեղինակը ուղղակի երկխօսութիւն-քննարկում է վարում հայ վիպասանի կերպարի կառուցման ու փիլիսոփայական մեկնութեան հետ:

Շահեանի պէս Ժերարը եւս «մանր» մտաւորական է, հայեցող փիլիսոփայ, որին կեանքը բարեշրջելու անկարողութիւնը դարձրել է գոյութեան ձանձրոյթի բարդոյթով տառապող անհատ: Նա «սարդ է», ուստայն է հիստում հարազատների եւ ընկերների շրջանում, փորձում ուղղորդել նրանց, բայց միշտ պարտում է: Հերոսն արդէն դատապարտուած է մեկնութեան այն պատճառով, որ մարդիկ չեն ուզում փոխուել իր «ցուցումով». ապրում են այնպէս, ինչպէս կարող են՝ բարձրանալով, սայթաքելով, սխալուելով, խաբուելով, դաւաճանելով...: Մարդիկ հասցնում են շրջանցել «սարդի» ուստայնը, որը կեանքից կտրուած, վերացարկուած գաղափարի հիւսկէնն է՝ մտքի հատուածային համակարգուածութեամբ, «Ֆրագի» փայլով, ինչից այն կողմ իմաստի ճանաչումը կարելոր չի թում:

Նա խրուած է օբլոմովեան մտակառոյցից սերած ծուլութեան ճահճում, բայց իր «ճշմարտութեան» մասին անվերապահ բարձր կարծիք ունի: Ֆրանսիական լճացած կենցաղի փունճ հայեցողը դատողութիւններ է անում «չարի» արմատի մասին, տարուած է տեսութեան շուրջ անպտուղ շարադրանքի հեռանկարով, նոյնիսկ խորագիրը՝ «Չարը եւ Բարին՝ զուգակցուած հաճոյականին եւ անհաճոյին», արդէն յուզավառել է իրեն, եւ ձեռքերը շփելով՝ մտմտում է, թէ ինչ արձագանգ պիտի առաջացնի ընկերութեան մէջ, նիւթ, որից այդպէս էլ գլուխ չի հանելու: Նոյնն է վիճակը Ժերարի համար անգլիական ուստիական վէպի թարգմանութեան խնդրում, որ պիտի բաւարարէր նրա մտաւոր յաւակնութիւնների գոնէ նուագագոյնը:

Բայց այստեղ էլ անճարակ է, եւ այս հարցում եւս «եղբայրներ են» Լեւոնն ու Ժերարը, եթէ շրջանցենք միջավայրի ու ժամանակի գործօնները: Չմոռանանք, որ Նար-Դոսի հայ հերոսը ատլի վաղ շրջանի ծնունդ է Ֆոնսէկի համեմատ՝ քառորդ դարի տարբերութիւն: Երկու դէպքում էլ հերոսների կատարած սովետական տարբեր թարգմանութիւնները նրանց հասցնում են փակուղու եւ դրա անյաղթահարելիութեան, ինչին յաջորդում են նրանց մահերը՝ մէկինը՝ գիտակից, միւսինը՝ ակամայ:

Նկատենք, որ հայ հերոսը ուշադրութիւնը սեւեռել է մահուան եւ կամքի յատկանիշների ընկալումների վրայ, որոնք նոյնքան թերամարս են, որքան Ֆոնսէկի պարագային: Շահեանին առաջնորդում է «ընդհանուր բացարձակ ունայնութեան գիտակցութիւնը»³, որից առանձնապէս գլուխ չի հանում: Նար-Դոսը ձաղկում է իր հերոսի անբովանդակ խօսքերի շարանը փիլիսոփայական թանձր, բայց պարապ վարագոյրների միջից: Հերոսը վախ ունի միջավայրի գերազանցութեան հանդէպ եւ մերժելով նրա շլացուցիչ իշխանութիւնը՝ ապաւինում է օտար ու անկրակ մտքերին. «Շահեանը սիրտ տուեց իրեն եւ վճռեց ասել այն բոլորը, ինչ որ իր տաղտկալի կեանքի մէջ, իր սիրած յոռետես փիլիսոփաների գրուածքների ընթերցման ազդեցութեան տակ, մշտական խորհրդածութեան նիւթ էր դարձել իր պարապ ուղեղի համար»⁴: Իսկ «ասելու» բան չկայ. գաղափարի առաջին իսկ «ճակատամարտում» նա տանուլ է տալիս դեռատի աղջիկներ Աշխէնին ու Եւային՝ ժխտելով կենցաղի եւ առօրեայի ներգործութիւնը: Նկատենք նաեւ, որ Լեւոնը բռնակալ է մօր ու հօր հետ կապերում, ինչպէս մօր հետ՝ Թրուայայի Ժերարը:

Մի ընդհանրութիւն եւս. նրանք մերժում են կինը, զգայութեան կոչնակները. Լեւոնին դա «տրում է» նկատելի դժուարու-

³ Նար-Դոս, Երկեր 3 հատորով, հ. 3, Եր., Հայպետհրատ, 1955, էջ 279:

⁴ Նոյն տեղում, էջ 275:

թեամբ. գուցէ հարաւից է, դրա համար: Նար-Դոսը ծանրանում է Եւայի եւ լեռուի պանի Ջդանեւիչի նկատմամբ հիացումն ու հրապոյրը յաղթահարելու հերոսի ապրած ներքին երկուութիւնների վրայ: Ի վերջոյ, հերոսը եզրակացնում է. «Ամէն մարդ էրոտումն է առաւել կամ նուազ չափով, ոմանք տեսականապէս, ոմանք գործնականապէս: Եւ եթէ այս հիւանդութիւն է, ապա ամէն մարդ հիւանդ է եւ ամէն մարդ, եւ ամբողջ մարդկութիւնը պէտք է բժշկուի: Պէտք է բժշկուի հիմնովին, արմատից: Դե՛ւր, դե՛ւր... Պէտք է ոչնչացնել դելը»⁵:

Ո՛ր է տանում «դելի ոչնչացումը»: Շրջենք հարցը. ինչի՞ց է ծնում հարցադրումն ինքնին: Այն գալիս է աւելորդ մարդու՝ ռուս դասական գրական կենսափորձից, որը կեանքի բնարուխ ընկալման հակառակորդն է, որը մերժում է մանրախնդիր առօրեան ու դրա հետ՝ սիրոյ, կրքի, մարդկային անհանգստութիւնների, բնագոյների տիրակալութիւնը: Եսակենտրոն օբյեկտականութեան վառ ուրուագծումը գրական խթանի առումով հոգեհարազատ է նաեւ Նար-Դոսին: Վերջինս, կարելի է ասել, սիրով խրում է ռուս գրողի ծուլութեան մտակատոյցի ճահիճը՝ հեզնելով իր հերոսի՝ «փիլիսոփայական անգոյ ճշմարտութեան» գաղափարը: Շահեանի ձանձրոյթի ծնունդ երկդիմութիւնը տեսանելի է յատկապէս արեւմտահայոց ազատագրական պայքարի ենթախորքում, վաղուայ ցեղասպանութեան շղթայագերծման նախօրէին՝ ազգային հեղզ մտայնութիւնների սուր քննադատութեամբ, որը, մեր կարծիքով, դուրս է մնացել հայ գրաքննադատութեան

⁵ **Նոյն տեղում**, էջ 628:

Ուշադրութիւն դարձնենք ֆրանսիագիր Վահէ Քաչայի (Խաչատրեան, 1928-2003)՝ նոյնատիպ «դելի» հանդէպ վերաբերմունքին. վերջինիս ֆրանսերէն գրուած “Se Réveiller Demon” («Դելը արթնացաւ», 1964) վիպակում այս անգամ ոգու «արթնութեան» նիւթն է՝ իբրեւ նոր հանգուցալուծման ձեւ, որի ծագումը յանգեցնում է Ա. Թրուայայի հետ հակադրական ծայրաթելի: Մարդու մէջ նստած «դելի» արթնութեան ու նրանից տեսական վախի նիւթը գեղարուեստական մտածողութեան մշտաբարձ խնդիրներից է, փիլիսոփայական յայտնի խորքով:

տեսադաշտից: Անգամ «լուսատրութեան կենտրոն» Թիֆլիսում Նար-Դոսը տեսնում է տաղտուկ միջավայրի մահաբեր ծաւալումը՝ գուցէ մեղմընթաց, առանց ընդգծուածութեան, բայց՝ յարաճուն, գրական նատուրալիստական ոճատրումով:

Ինչ վերաբերում է Ժերարին, ապա նա առանց ներքին կռուի կենցաղին յատկացրել է բացարձակ պայմանականութիւն: Բնականաբար, ամէնից ծանր «տեղամասը» ընտանիքն է, ուր սարդը «բոլոր լաւ մտերը թոյնի է վերածում», ինչպէս յուշում է վէպի բնաբանը, ինչպէս թելադրում է Ժերարին ասիւտափ լցուած իր եսասիրութիւնը՝ համեմուած փիլիսոփաների, յատկապէս Ֆրիդրիխ Նիցշէի (1844-1900)՝ գերմարդու չմարսուած հիմնադրոյթներով, որոնք միջավայրի, անգամ հարազատների յարաբերութիւններում նրան պիտի առաջնորդէին ինքնամեծար ընկալումով:

Նրա փորձարարական դաշտում մայրն է, երեք քոյրերը եւ ընկերը՝ Ժիլիէն Լըկէնը, որի նկատմամբ յոյսը եւ քնքշանքը միշտ ներդաշնակ էին կարծես, քանի որ նա «գաղափարակից» էր, անգամ՝ հաճելի ընդդիմախօս՝ շողախուած մերձփիլիսոփայական յածումներով: Մօր հետ կապերում դժուար է ասել՝ ինչն է իշխում. այն, ինչ բնութիւնից է անցել, կարծես հաւասարաչափ էլ բաշխուած է մայրական ու որդիական գորովներում: Մայրն աւելի զիջող է որդու քնահաճութիւնների դիմաց. ստիպուած վաճառքի է հանում անգամ ընտանեկան առեւտրային ձեռնարկութիւնը, համակերպում է Ժերարի ինքնամեկուսացման փաստին, փորձում հաշտարար լինել որդու եւ դուստրերի ծայրաթեւերում: Նկատենք, որ մայրը միջնորդ օղակ է որդու եւ կեանքի կշռոյթ կազմող զարկերի միջեւ: Եւ երբ նա մեռնում է, Ժերարի մօտ անկման նշանը դառնում է տիրապետող՝ Աստծուց նախանշուած «անկման գլխատր կէտերի»⁶ հանրագումար, որոնց «միջեւ մարդն ազատ է գծելու իր ճանապարհը այնպէս, ինչպէս ինքն է հասկանում»⁷:

⁶ Թրուայա Ա., Սարդը, Եր., «Էդիթ –Պրինթ», 2009, էջ 33:

⁷ Նոյն տեղում, էջ 34:

Ա. Թրուայան ասելորդ մարդկանց ենթահողը 20-րդ դարի առաջին կէսի ֆրանսիական տաղտուկ միջավայրում ծաւալում է մեղմօրէն, առանց ընդգծուածութեան: Վէպն ուշագրաւ է արդէն նրանով, որ հեղինակը հարիւրամեակ անց ֆրանսիական հանդերձով խաղարկում է պուշկինեան դրաման՝ նոր լուծումներով ու կերպարային վերադասաւորութեամբ. Օնեգին-Լենսկի առանցքը կառուցուածքի նման ուրիշ հոգեհարազատութիւն կարծես չունի Ա. Թրուայայի կերտած Ժերար-Ժիլիէն համադրութեան խորքի դիմաց:

Թուում է, Ա. Թրուայան այն եզակի արուեստագէտն է, որն ագուցում է նիցշէականութեան բաղադրատարրի քննութիւնը ծուլութեան անքնին յայտանիշին, ընդ որում՝ կամքի հիմնախնդիրների լուծումների մատուցման լոյսով: Դա իմացական «կեղծ լոյսն» էր՝ «սուտ» ճշմարտութիւնը, իրատեսակ «առաւօտեան շեփոր» (Շ. Շահնուրի ծրագրային պատմուածքը): Ա. Թրուայայի Ժերարը սէրը համարում է «թմրանիւթ»՝ հեռու պահելով իրեն, իսկ շահնուրեան Աղանին այն խմում է ցմրուր, որովհետեւ առանց «թմրանիւթի» չի կարող ապրել: Երկու դէպքում էլ արդիւնքը յանգեցնում է նոյն հետեւանքին՝ անբաւարարութեանը: «Խնամքով արուած մի զգայագրկութիւն բթացնում էր ուրիշի ցաւերը, – մտորում է Ժերարը: – Միայն ինքն էր արթուն, պայծառամիտ, մարմնով եւ հոգով կենսունակ... Ինչ որ իրեն պակասում էր կեանքն ընդունելի դարձնելու համար, այն թանկագին թմրանիւթն էր:... Իսկ այդ թմրանիւթը սէրն էր»⁸:

Նար-Դոսի հերոսը գիտակցում էր իր անպիտան բնոյթը եւ գիտակցօրէն էր հեռանում կեանքից: Ծուլութեամբ վարակուած Ժերարը այդ քայլով ուզում էր ուրիշների կեանքը սեւեռել իր անմիտ կեցութեան վրայ: Թափառիկ դիպախաղի մանրամասները եւ լուծումների տարբերութիւնը հետաքրքրել են Նար-Դոս,

⁸ Նոյն տեղում, էջ 148:

Շահան Շահնուր և Անրի Թրուայա երեք արուեստագետներին: Գուցէ կարելի է նաեւ չբացատել ֆրանսիացի արձակագրի սի-
ժետային խաղարկումի նորարարութեան ձգտումը, ըստ որի՝ հե-
րոսների կեանքը թմրանիւթով փորձութեան ենթարկելու գե-
ղարուեստական մտայղացումը եղնում է անգլիական այլ
աղբիւրի յիշատակումից (մեր նշած ոստիկանական վէպից –
Ս.Դ.)⁹, ինչի որոնումները կարող են արդիւնաւէտ լինել, եթէ այն,
ի հա՛րկէ, գործողութեան կառուցման սովորական խաղ չէ, ին-
չին յաճախ էր դիմում Ա. Թրուայան:

Կարծում ենք, խորն է միջավայրի և ազդեցութիւնների առու-
մով Ա. Թրուայայի այն միտքը, թէ հարցադրումները տարածա-
կան են՝ «Փոխէ՛ք անունները, երկիրը, նոյնն է, մարդն աւելի գե-
րիշխող է: Սարդն ամենուր է»:

Այստեղ է հայեցողական փիլիսոփայութեան սուր քննադա-
տութիւնը «Սարդը» վէպում, որը Ա. Թրուայայից առաջ գեղա-
րուեստական լայնահուն մեկնութեան միջանցքներում բացայայ-
տել են իրենց հայագիր շարադրանքներով Նար-Դոսը և Շահան
Շահնուրը: Դա գալիս է վկայելու, որ վերջիններս շօշափել են 20-
րդ դարի համաշխարհային գրականութեան հիմնահարցերից մէ-
կը՝ «պարապի», այլ եզրով՝ «գոյութեան ձանձրոյթը» իբրև նա-
տուրալիզմի ենթաբնագրային սուր համապատկեր:

Résumé

ÉPISODES D'IDENTITÉS TYPOLOGIQUES DES PERSONNAGES DANS LES ŒUVRES DE NAR-DOS ET D'HENRI TROYAT

Souren Danielian

Les relations littéraires indiquent le déroulement de la littérature
unie universelle du 20-e siècle jusqu'à nos jours. L'attention intéres-

⁹ Նոյն տեղում, էջ 8-9:

sée des deux individualités des littératures française Henri Troyat (“L’Araignée”) et arménienne Nar-Dos (“La Mort”) de leurs personnages inertes et vides à propos des mentalités philosophiques, viennent peut-être pour remplacer la nouvelle limite du personnage “de l’homme superflu”.

C’est que dans les méridiens littéraires français et arméniens se trouvent involontairement au premier plan des traits des personnes typologiques, restant hors des pensées intéressées et mondiales, des chemins remarquables en remplissant plutôt le vide comme Nar-Dos, Henri Troyat, Chahan Chahnour et d’autres. Et ces parallèles enrichissent sans faute la cognition littéraire interethnique, établissent un parallèle plus intéressant et nécessaire étant des surplus d’une analyse comparative et deviennent au 21 siècle plus considérables.